

DEFENSOR

L E G I S

Pääkirjoitus DL 5/2005

OIKEUSVALTION KUNTO PUNTARISSA

(Rechtsstaat in der Waagschale)

Terrorismin tavoite on murentaa länsimaisen oikeusvaltion perusteet. Terrorismi ja kansainvälistynyt rikollisuus vaativat valtioilta määrätietoista toimenpiteitä. Kansainvälisen ja kansallisen yhteistyön merkitys korostuu. Terrorismin uhalla on myös houkutus ratsastaa – etenkin populismin toimiessa neuvonantajana. Terrorismin vastaisen toiminnan vanavedessä ihmisoikeudet ja yksilön oikeusturva horjuvat.

Yhteiskunnallisen levottomuuden aikana oikeusvaltioissa tulee nimenomaan puolustaa ja korostaa yksilön perusoikeuksia. Terrorismin vastainen toiminta ei vaadi yleisesti tunnustettujen yksilön perusoikeuksien heikentämistä. Kiristynyt kansalaisvalvonta ja kansalaisten jyrkentyneet asenteet palvelevat terroristien tarkoitusperiä. Paneutumalla avoimesti terrorismin syihin ja taustaan, vahvistamalla oikeusvaltion perusteita ja demokratiaa sekä kunnioittamalla ihmisoikeuksia voimme pitävämmiin vastata terrorismin uhkaan ja pysyvämmiin torjua terrorismin tarkoitusperät.

Oikeusvaltion ehdottomiin periaatteisiin kuuluvat muun muassa olettaen epäillyn syyttömyydestä ennen tuomitsemista, oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ilman viivytystä, päämiehen ja asianajajan luottamuksellisuuden suojan huomioonottaminen sekä kansalaisten tasavertaisuus lain edessä. Oikeusvaltion tunnusmerkkejä ovat myös riippumaton tuomioistuinalaitos ja asianajajakunta.

Terrorismilakeja koskevat puitepäätökset Euroopan unionissa ja niiden kansallinen implementointi eri valtioissa tehtiin liian kiireisellä aikataululla ilman mainittavaa yhteiskunnallista keskustelua. Säädösten syvällisempi analyysi Euroopan ihmisoikeussopimuksen ja yksilön perusoikeuksia koskevien säädösten kanssa jäi osin puutteelliseksi. Terrorismin punnukset painoivat yksilön perusoikeuksia enemmän oikeusvaltioidenkin vaakakupeissa.

Tällä hetkellä demokraattisissakin valtioissa terroristeiksi epäiltyjä pidetään määräämättömiä aikoja pidätettyinä, joskus ilman asiallista kohtelua ja epäinhimillisissä olosuhteissa. Epäiltyjä avustavien asianajajien puheluita kuunnellaan ilman tuomioistuinten asianmukaista lupaa. Yksilön perusoikeudet ovat koetuksella kaikkialla, muuallakin kuin kriisialueilla ja kehittyvissä demokratioissa. Myös Euroopasta ja Pohjoismaistakin löytyy lukuisia esimerkkejä yksilön perusoikeuksien ja oikeusturvan loukkaamisesta.

Suomen valtio hävisi äskettäin asianajotoimiston kotietsintää ja takavarikkoa koskevan jutun Euroopan ihmisoikeustuomioistuimessa (Sallinen et. al. v. Finland). Euroopan ihmisoikeustuomioistuin katsoi päätöksessään, etteivät toisaalta poliisin oikeutta kotietsintään ja takavarikon suorittamiseen koskevat säännökset ja toisaalta asianajajan ja hänen asiakkaansa välisen luottamussuhteen kunnioittamista turvaavat säännökset Suomen lainsäädännössä ole riittävän yksityiskohtaisia.

Suomessa on esitutkinta- ja pakkokeinolakeja sekä poliisilakeja muutettu jatkuvina osittaisuudistuksina. Lainvalmistelu on toteutettu usein virkamiesvalmisteluna sisäministeriön poliisiosastolla. Ei olekaan ihme, että poliisien toimivaltuudet ovat viimeisten 15 vuoden ajan jatkuvasti laajentuneet.

Poliisin oikeuksia telekuunteluun ja -valvontaan ja tekniseen tarkkailuun on säännönmukaisesti lisätty. Poliisin toimivaltuudet ovat laajentuneet valeostoihin ja peitetoimintaan. Vireillä ovat muun muassa ehdotukset datan takavarikosta ilman takavarikkokieltoa, peitepoliisin rikoksenteke-oikeudesta ja anonymista todistelusta.

Rikollisuus Suomessa ei ole merkittävästi kasvanut, vaikka se onkin saanut järjestyneempiä ja uusia muotoja. Pakkokeinot kohdistuvat usein sivullisiin ja osa epäillyistäkin on aina syyttömiä. Suomessa ei ole tällä hetkellä toimivaa valvontaa väärinkäytösten estämiseksi pakkokeinoja sovellettaessa. Tuomioistuimet eivät ole onnistuneet rajaamaan pakkokeinojen käyttöä ja estämään ylilyöntejä.

Poliisi-, esitutkinta- ja pakkokeinolakien keskinäiset suhteet ovat hämärtyneet. Mainitut lait tulisikin kokonaisuudessaan uudistaa vastaamaan kaikilta osin oikeusvaltion yksilön perusoikeuksille ja oikeusturvalle asettamia vähimmäisvaatimuksia.

Riippumattomalla ja itsenäisellä asianajajakunnalla on erityinen vastuu oikeusvaltion perusteiden puolustamisessa ja oikeuselämän kehityksessä. Tehtävänämmä on nostaa keskusteluun lainvalmistelussa ja lainkäytössä ilmeneviä puutteita. Erityisen huomion kohteena tulee tulevaisuudessakin olla ihmisoikeudet, yksilön perusoikeudet sekä päämiehen ja asianajajan välisen luottamussuhteen kunnioittaminen.

Kari Lautjärvi